

SAŽETO IZVJEŠĆE O JAVNOM SAVJETOVANJU O EVALUACIJI OKVIRA EU-a ZA NACIONALNE STRATEGIJE INTEGRACIJE ROMA DO 2020.

1. Uvod

U ovom se Prilogu iznosi pregled aktivnosti koje su obavljene s dionicima u okviru evaluacije Okvira EU-a za nacionalne strategije integracije Roma (NRIS) do 2020. (evaluacija je provedena u sredini programskog razdoblja). Opći ciljevi savjetovanja s dionicima bili su navedeni u strategiji savjetovanja pripremljenoj za evaluaciju, a riječ je bila o prikupljanju stajališta dionika o sljedećem:

- rezultatima koji su ostvareni i preprekama na koje se nailazilo tijekom pet godina provedbe Okvira EU-a u ključnim područjima: obrazovanju, zapošljavanju, zdravstvenoj skrbi, stanovanju i diskriminaciji
- usklađenosti, relevantnosti i djelotvornosti europskih i nacionalnih politika, pravnih instrumenata i instrumenata financiranja.

Poseban je cilj savjetovanja s dionicima bilo prikupljanje ciljanih povratnih informacija o sljedećem:

- upotrebi i rezultatima Okvira EU-a
- upotrebi, učinku i usklađenosti europske politike, pravnih instrumenata i instrumenata financiranja kojima se podupire integracija Roma
- učinku za Rome ostvarenom provedbom NRIS-ova i glavnih politika.

U strategiji savjetovanja navedeno je da bi se stajališta dionika trebala pribavljati olakšavanjem ciljanih savjetovanja s njima te u okviru otvorenih javnih savjetovanja. Na koncu su savjetovanja s dionicima provedena u sklopu evaluacije obuhvatila obje aktivnosti te bila sljedećih oblika:

- otvoreno javno savjetovanje, sa skupom pitanja za niz skupina dionika
- ciljani savjetovanja s dionicima u obliku razgovora s raznim skupinama dionika diljem država članicama i zemalja kandidatkinja
- internetska anketa posebno usmjerena na NVO-ove; anketa je omogućila objedinjavanje stajališta NVO-ova koji su diljem država članica uključeni u integraciju Roma; naime, drugim planiranim metodama savjetovanja njihova stajališta možda ne bi bilo moguće precizno doznati
- radionica na kojoj je prisustvovao širok raspon stručnih dionika, a cilj je bio raspraviti o različitim dimenzijama preliminarnih nalaza vanjskog evaluacijskog istraživanja.

U tablici u nastavku sažeto se navodi niz dionika s kojima se savjeovalo radi evaluacije, u skladu sa strategijom savjetovanja.

Tablica 10.: Vrste dionika i metode prikupljanja podataka

Vrsta dionika	Metoda prikupljanja podataka
Nacionalne kontaktne točke za Rome	Otvoreno javno savjetovanje Ciljana savjetovanja s dionicima Radionica
Dionici koji predstavljaju nacionalna, lokalna, regionalna i općinska tijela te druga javna ili mješovita tijela poput socijalnih službi, službi za stambeno zbrinjavanje, zdravstvenu skrb i obrazovanje.	Otvoreno javno savjetovanje Ciljana savjetovanja s dionicima
Predstavnici nevladinih organizacija i organizacija civilnog društva (krovne organizacije na razini EU-a i organizacije koje djeluju u državama članicama na nacionalnoj/regionalnoj/lokalnoj razini)	Otvoreno javno savjetovanje Ciljana savjetovanja s dionicima Radionica Anketa provedena s NVO-ovima
Predstavnici međunarodnih organizacija i institucija koje djeluju u području integracije Roma u zemljama EU-a i/ili zemljama kandidatkinjama	Otvoreno javno savjetovanje Ciljana savjetovanja s dionicima Radionica
Predstavnici istraživačkih i akademskih ustanova	Otvoreno javno savjetovanje Ciljana savjetovanja s dionicima Radionica
Stručnjaci na europskoj razini koji se zanimaju za pitanja integracije Roma	Ciljana savjetovanja s dionicima Radionica
Građani EU-a i zemalja izvan EU-a, među ostalim članovi romskih zajednica	Otvoreno javno savjetovanje
Predstavnici organizacija koje predstavljaju crkve i religijske zajednice	Otvoreno javno savjetovanje
Predstavnici poslovnih i profesionalnih udruženja	Otvoreno javno savjetovanje

2. Pregled aktivnosti savjetovanja

Obuhvaćene su bile sve vrste dionika iz tablice 10., ali u otvorenom javnom savjetovanju nisu sudjelovali predstavnici organizacija koje zastupaju poslovna i profesionalna udruženja. Korištenjem prethodno navedenih metoda prikupljanja podataka uspješno su prikupljena stajališta drugih skupina dionika¹.

¹ Nije moguće utvrditi jesu li sudjelovali predstavnici organizacija koje predstavljaju crkve i religijske zajednice jer takvih kategorija nije bilo među kategorijama na otvorenom javnom savjetovanju (mogućnosti su bile nevladina

2.1. Otvoreno javno savjetovanje

Komisija je otvorenim javnim savjetovanjem htjela prikupiti stajališta dionika o postignućima Okvira EU-a od 2011. do 2016. i preprekama na koje se u tom razdoblju naišlo kako bi se utvrdila posebna područja kojima bi u preostalom razdoblju provedbe trebalo dati prednost. Usto, u tom se savjetovanju sagledalo stanje u pogledu raznih europskih i nacionalnih politika te pravnih instrumenata i instrumenata financiranja koji su dosad mobilizirani radi integracije Roma. Upitnik² je sadržavao 16 pitanja³, pobliže:

- uvodna pitanja o ispitaniku
- opća pitanja o socijalnoj isključenosti i diskriminaciji te očekivanjima kad je riječ o budućim prioritetnim područjima na europskoj i nacionalnoj razini. Za odgovor na ova pitanja nije bilo potrebno posjedovati posebno znanje o europskim ili nacionalnim instrumentima korištenima za bolju integraciju Roma
- posebna pitanja o: i. radu na uključivanju Roma koji se obavlja na europskoj i nacionalnoj razini; ii. razvoju relevantnih politika; iii. postignućima i izazovima povezanim s Okvirom EU-a i NRIS-ovima; te iv. posebnim mjerama poduzetima u četirima glavnim područjima politika (obrazovanju, zapošljavanju, zdravstvenoj skrbi i stanovanju).

Otvoreno javno savjetovanje bilo je objavljeno na stranicama Komisije, a trajalo je od 19. srpnja do 25. listopada 2017. Zaprimito je ukupno 240 odgovora⁴, od čega su 165 uputile organizacije, a 75 građani. Od 165 organizacija, 106 ih je navelo da predstavljaju NVO ili skupinu za strateško promišljanje, 44 javnu upravu, a 15 ih je odgovorilo u ime drugih organizacija (poput onih koje rade na pitanjima jednakosti). Od 240 ispitanika, 202 ih je navelo etničku pripadnost: kao Rom se izjasnio 91 ispitanik, dok ih se 111 izjasnilo da nisu Romi.

Povrh navedenog, zaprimljeno je 28 dokumenata o stajalištu. Većinu su uputili NVO-ovi, ali sudjelovale su i agencije UN-a, sveučilišta i Svjetska zdravstvena organizacija. Neki podnesci bili su odgovori prilagođeni pitanjima na otvorenom javnom savjetovanju, dok je kod drugih riječ bila o dokumentima o istraživanju ili zagovaranju; neki od potonjih potjecali su još iz 2010.

2.2. Ciljana savjetovanja s dionicima

Diljem država članica i zemalja kandidatkinja razgovaralo se s nizom relevantnih dionika. Ti su razgovori kategorizirani u tri skupine:

organizacija, javna uprava, poduzeće, udruga poslodavaca, sindikat, udruženje, akademska/istraživačka ustanova, skupina za strateško promišljanje (eng. *think tank*) i drugo).

² Obrazac je objavljen na stranici EU Survey: <https://ec.europa.eu/eusurvey/runner/EvaluationEUFrameworkforNRIS>.

³ Obvezna su bila samo pitanja o identitetu ispitanika.

⁴ Rezultati savjetovanja objavljeni su na stranicama Komisije: https://ec.europa.eu/info/consultations/public-consultation-evaluation-eu-framework-national-roma-integration-strategies-2020_hr.

- 138 razgovora s dionicima (nacionalne kontaktne točke za Rome, službenici iz ministarstava nadležnih za pitanja zapošljavanja, stanovanja, obrazovanja i zdravstvene skrbi, NVO-ovi, organizacije aktivne u pitanjima jednakosti, regionalna tijela, stručnjaci) u 11 država članica odabranih radi analize po zemljama⁵
- 53 razgovora s dionicima (nacionalne kontaktne točke za Rome, službenici iz ministarstava nadležnih za pitanja zapošljavanja, stanovanja, obrazovanja i zdravstvene skrbi, NVO-ovi) u 16 država članica koje nisu ušle u analizu po zemljama⁶
- 10 razgovora s dionicima u trima zemljama kandidatkinjama (Srbija, bivša jugoslavenska republika Makedonija, Bosna i Hercegovina).

Broj sugovornika na kraju je bio manji od planiranog jer nije bilo moguće organizirati razgovore sa svim dionicima⁷. Naime, među ostalim: i. neke od osoba s kojima se kontaktiralo nisu se mogle odazvati ni predložiti tko bi ih mogao zamijeniti; ii. neke su se prestale javljati; a iii. preostale nisu odgovorile na prvi poziv na razgovor. Osim navedenih razgovora, osam ih je obavljeno sa stručnjacima koji djeluju na europskoj ili međunarodnoj razini⁸.

2.3. Anketa provedena s NVO-ovima

Ciljano internetsko savjetovanje trajalo je od 16. siječnja do 23. veljače 2018., a cilj je bio NVO-ima omogućiti dodatnu priliku da daju svoje komentare. To je smatrano važnim jer ciljana savjetovanja s dionicima opisana u nastavku nisu u svim zemljama obuhvaćala NVO-ove. Zaprimito je 65 potpunih odgovora. Ispitanici su potjecali iz 19 država članica, a najviše ih je bilo iz Grčke, Slovenije i Švedske (po 13 %). Znatno dio organizacija (47 %) izvijestio je da djeluju na nacionalnoj razini, 16 % na regionalnoj, 17 % na razini zajednice ili lokalnoj razini, a 14 % na međunarodnoj razini.

Predviđena su bila 24 pitanja s višestrukim izborom, a bila su kategorizirana prema različitim evaluacijskim kriterijima koje se istraživalo: relevantnosti, usklađenosti, djelotvornosti, jednakosti, koordinaciji, učinkovitosti, održivosti i dodanoj vrijednosti EU-a. Ispitanici su na njih mogli odgovarati sa slažem se / ne slažem se / niti se slažem niti se ne slažem / nemam mišljenje / ne znam.

2.4. Radionica

Komisija je 15. ožujka 2018. u Bruxellesu organizirala radionicu. Na njoj je 88 dionika raspravljalo o preliminarnim nalazima evaluacije. Sudionici su mogli izravno komentirati nalaze povezane s djelotvornošću, dodanom vrijednošću EU-a, relevantnošću i usklađenošću Okvira EU-a. Sudionici su bili raznih zaleđa: 29 nacionalnih kontaktnih

⁵ AT, BG, CZ, ES, EL, FR, FI, IT, HU, SK i RO.

⁶ BE, CY, DE, DK, EE, IE, HR, LV, LT, LU, NL, PL, PT, SE, SI i UK.

⁷ Početna je namjera bila da se s dionicima u 16 država članica neobuhvaćenih analizom po zemljama i u zemljama kandidatkinjama obave 64 telefonska razgovora, dok bi se u 11 zemalja obuhvaćenih tom analizom obavilo 20 razgovora;

⁸ usto, htjelo se razgovarati s 10 dionika europske ili međunarodne razine, unatoč opetovanim pokušajima, razgovori su obavljani samo s osmero.

točaka za Rome (iz država članica i iz zemalja kandidatkinja), 28 predstavnika NVO-ova ili organizacija civilnog društva, 14 predstavnika Komisije, 4 predstavnika međunarodnih organizacija, 2 predstavnika Europskog parlamenta, 1 predstavnik Agencije Europske unije za temeljna prava, 1 predstavnik Equineta i 9 predstavnika evaluacijskog tima ICF-a/Milieua.

3. Metodologija

3.1. Otvoreno javno savjetovanje

Komisija je prikupljene podatke preuzela u formatu excel i obrađivala ih sljedećim funkcijama tog alata: tablicama, trakastim grafikonima, filtrima i unakrsnim tabeliranjem. Podaci su analitički raščlanjeni po sljedećem:

- vrsti ispitanika (građani ili organizacije)
- vrsti organizacije (javna uprava, NVO-ovi, skupine za strateško promišljanje, drugo)
- po tome je li se ispitanik izjasnio da (ne) pripada skupini Roma
- sljedećim skupinama zemalja: EU-15, EU-13, zemlje kandidatkinje.

Odvojeno su analizirani rezultati za pet zemalja s relativno velikim zajednicama Roma: Bugarsku, Češku, Mađarsku, Rumunjsku i Slovačku. Rezultati su raščlanjeni prema prethodno navedenim karakteristikama kako bi se utvrdilo postoje li razlike u percipiranju ili mišljenju među određenim kategorijama ispitanika ili u određenim zemljama / skupinama zemalja. Izvješće s analizom rezultata otvorenog javnog savjetovanja dostavio je vanjski ugovaratelj kao poseban zadatak.

3.2. Ciljana savjetovanja s dionicima

Dionici su odabirani ovisno o vrsti organizacije ili institucije koju predstavljaju, a to se temeljilo na provizornom uzorkovanju dogovorenom u fazi sastavljanja početnog izvješća. Za svaku je zemlju bilo od presudne važnosti da se u savjetovanje uključi predstavnik nacionalne kontaktne točke⁹. Od ostalih kategorija dionika s kojima se razgovaralo, riječ je bila o organizacijama aktivnima u pitanjima jednakosti, predstavnicima vladinih službi na nacionalnoj ili regionalnoj razini (zaduženih za zdravstvo, zapošljavanje, obrazovanje, stanovanje i krijumčarenje) i NVO-ovima. Lokalni su korespondenti za svaku analizu, a izrađene su za 11 zemalja, proveli početnu analizu dionika kako bi, među ostalim, identificirali predstavnike vlasti na lokalnoj razini odgovorne za četiri područja politike. Potpun popis dionika po zemlji s kojima se trebalo savjetovati usuglašen je s ISSG-om.

Svi rezultati ciljanih savjetovanja obrađeni su NVivom, računalnom aplikacijom za kvalitativnu analizu podataka¹⁰. Smjernice za održavanje razgovora korištene za pojedinačna savjetovanja bile su posebno strukturirane: određena su pitanja grupirana prema ocjenjivanim evaluacijskim kriterijima. To je značilo da je, u cjelini, bilo moguće

⁹ Podatke za kontakt dala je Komisija.

¹⁰ <https://en.wikipedia.org/wiki/NVivo>.

djelotvorno prema evaluacijskim kriterijima analizirati odgovore dane tijekom razgovora – za izdvajanje odgovora relevantnih za evaluacijske kriterije korišten je softver NVivo.

3.3. Anketa provedena s NVO-ovima

Sastavljen je popis od 135 nacionalnih NVO-ova koji djeluju diljem EU-a, a upitnik im je poslan 15. siječnja. Usto, nacionalne kontaktne točke za Rome pozvane su da dalje prosljede upitnike. Anketa se sastojala od niza pitanja s višestrukim odgovorima. Iz primljenih se podataka vidi koliko je ljudi odgovorilo na svako pitanje, kao i to koliko je ispitanika odgovorilo na pojedino pitanje. Sadržaj odgovora ušao je u svaki evaluacijski kriterij.

3.4. Radionica

Na radionici su predstavljene preliminarni nalazi evaluacije, a ispitanici su konkretno mogli komentirati pitanja koja su se odnosila na posebne evaluacijske kriterije djelotvornosti, dodane vrijednosti EU-a, relevantnosti i usklađenosti. Ti su komentari bili plod otvorene rasprave koju su usmjeravali članovi evaluacijskog tima. Slično tome, sudionici su pozvani da otvoreno daju preporuke na radionici ili da ih kasnije dostave pisanim putem.

4. Rezultati savjetovanja s dionicima po aktivnosti i način na koji su upotrijebljeni u evaluaciji

Rezultati aktivnosti savjetovanja korišteni su prema evaluacijskom okviru usuglašenom u fazi sastavljanja početnog izvješća. Za svako je evaluacijsko pitanje u evaluacijskom okviru pojašnjeno koje su aktivnosti savjetovanja relevantne za prikupljanje podataka.

4.1. Otvoreno javno savjetovanje

Potpun sažetak rezultata objavljen je na stranicama EUROPA¹¹. Nalazi su, među ostalim, sljedeći:

- velika većina ispitanika (od 86 % do 95 %, ovisno o tematskom području) slaže se da su ciljne javne intervencije potrebne u područjima diskriminacije, zapošljavanja, obrazovanja, stanovanja i zdravstvene skrbi¹²
- većina ispitanika (gotovo 60 %) smatra da EU ima veliku ulogu u podupiranju nacionalnih, regionalnih i lokalnih tijela, koja, u suprotnom, ne mogu djelotvorno poboljšati životne uvjete Roma¹³
- ispitanici opetovano navode da bi institucije EU-a i nacionalna tijela trebali zajedno razvijati mjere za veće uključivanje Roma. Ispitanici navode da bi EU u odnosu na nacionalna tijela trebao imati izraženiju ulogu kad je riječ o sljedećem: i. praćenju i osiguravanju provedbe europskog zakonodavstva u području suzbijanja diskriminacije i rasizma; i ii. uvjetovanju financiranja razvojem i provedbom ambicioznih politika kojima se pomaže Romima¹⁴

¹¹ Rezultati otvorenog javnog savjetovanja dostupni su ovdje: https://ec.europa.eu/info/consultations/public-consultation-evaluation-eu-framework-national-roma-integration-strategies-2020_hr.

¹² Dodana vrijednost EU-a.

¹³ Dodana vrijednost EU-a.

¹⁴ Koordinacija, dodana vrijednost EU-a.

- s druge strane, veća uloga nacionalnih tijela očekuje se u sljedećem: i. izgradnji odnosa romskog i neromskog stanovništva; ii. nediskriminaciji; iii. izobrazbi javnih službenika u pitanjima uključivanja Roma; iv. uvrštavanju romske povijesti i kulture u nastavni plan u školama; i v. pružanju političkih smjernica relevantnim tijelima¹⁵
- ispitanici su identificirali sljedeće ključne izazove, među ostalim: i. nedovoljno učinkovitu integraciju uključivanja Roma u druge politike i instrumente na europskoj i na nacionalnoj razini; ii. porast diskriminacije i antiromizma, posebice na europskoj razini; i iii. nedovoljna nacionalna sredstva namijenjena uključivanju Roma¹⁶
- kad je riječ o predloženim prioritetima na europskoj i nacionalnoj razini, ispitanici su potvrdili da uspješne strategije uključivanja Roma trebaju biti sveobuhvatne. Pristup obrazovanju većina je istaknula kao prioritet (67 % na europskoj, odnosno 76 % na nacionalnoj razini), dok je pristup zdravstvenoj skrbi, mogućnosti zapošljavanja i stambenog zbrinjavanja, suzbijanje diskriminacije i problem antiromizma kao prioritet navela barem trećina ispitanika na europskoj i nacionalnoj razini¹⁷.

4.2. Ciljana savjetovanja s dionicima

U okviru ciljanih savjetovanja s dionicima obavljen je 201¹⁸ razgovor, kako je prethodno opisano. Odgovora je bilo jako puno, bili su raznoliki i odnosili se na široko zemljopisno područje, pa ih u ovom izvješću nije bilo realistično sažeto prikazati. Međutim, rezultati tih ciljanih razgovora s dionicima u cijelosti se odražavaju u vanjskom evaluacijskom istraživanju¹⁹ i ovom dokumentu, pri čemu se upotrebljavaju sljedeće reference:

Tablica 11.: Reference izvora

Vrsta izvora	Referentna oznaka
Razgovori	Oznaka država članice koju slijedi broj pridijeljen predmetnom razgovoru. Puni popis oznaka razgovora dostupan je u zasebnom dokumentu. Npr. UK1 Razgovori na razini EU-a označavaju su s EU-1, EU-2 itd. Razgovori s dionicima iz zemalja kandidatkinja označavaju su s WB1, WB2 itd.
Otvoreno javno savjetovanje	Otvoreno javno savjetovanje
Analiza po zemljama	CS-[oznaka zemlje] — npr. CS-SK za analizu za Slovačku
Anketa provedena s NVO-ovima	Anketa provedena s NVO-ovima
Radionica za dionike	Radionica

4.4. Anketa provedena s NVO-ovima

¹⁵ Koordinacija.

¹⁶ Djelotvornost.

¹⁷ Relevantnost.

¹⁸ Uključivalo je 138 savjetovanja s dionicima u 11 država članica obuhvaćenih analizom po zemljama, 53 savjetovanja s dionicima u 16 država članica koje nisu obuhvaćene analizom po zemljama te 10 savjetovanja s dionicima iz zemalja kandidatkinja.

¹⁹ Kad bude objavljeno, poveznica na vanjsko evaluacijsko istraživanje.

Rezultati ankete provedene s NVO-ovima objavljeni su u vanjskom evaluacijskom istraživanju²⁰. Ključni su nalazi sljedeći:

- kad je riječ o doprinosu NRIS-ova stvarnoj, vidljivoj promjeni, ispitanici smatraju da je od 2011. do 2017. NRIS njihove države članice u određenoj mjeri pridonio smanjenju diskriminacije Roma (40 %), govora mržnje protiv Roma (50 %) te zločina iz mržnje protiv Roma (53 %), kao i da je poboljšao provedbu zakonodavstva protiv diskriminacije (44 %)²¹
- gotovo polovina ispitanika smatra da se mogućnosti zapošljavanja za Rome nisu promijenile od 2011. Kad je riječ o pristupu romske djece obrazovnim sustavima i njihovoj integraciji u njih, 43 % ispitanika smatra da se od 2011. stanje popravilo, a 20 % njih da se stanje pogoršalo²²
- otprilike polovina NVO-ova (53,8 %) sudjeluje u mehanizmima za koordinaciju, provedbu i praćenje NRIS-a. Međutim, većina je mišljenja da ti mehanizmi ne omogućuju djelotvornu suradnju i/ili savjetovanje s ključnim dionicima²³
- polovina ispitanika smatra da sredstva EU-a i nacionalna sredstva po državi članici nisu dovoljna ni razmjerna za zadovoljavanje potreba Roma unutar četiri područja politike. Gotovo dvije trećine ispitanika (63 %) smatra da sredstva EU-a odnosno nacionalna sredstva namijenjena uključivanju Roma ne dopijevaju do onih kojima su namijenjena ni da im donose dugoročne koristi²⁴. 60 % NVO-ova smatra da su sredstva EU-a donijela dodanu vrijednost tako što su dopunila manjak u nacionalnom financiranju²⁵.

4.5. Radionica

Sa sudionicima radionice naglasak je bio evaluacijskim kriterijima relevantnosti, usklađenosti, djelotvornosti i dodane vrijednosti EU-a.

Kad je riječ o **relevantnosti**, sudionici smatraju da su izvorni ciljevi Okvira EU-a i danas relevantni, ali da je u nekim područjima potreban ambiciozniji pristup. S obzirom na duboku ukorijenjenost diskriminacije Roma, nekolicina ispitanika navela je da je vrlo važno objasniti i uklanjati institucionalni rasizam, kao i dodatno se posvetiti problemu antiromizma.

Kad je riječ o kriteriju **usklađenosti**, nekolicina je naglasila da je potrebna bolja povezanost s glavnim politikama. Kad je riječ o dodjeli sredstava iz proračuna i financiranju uključivanja Roma, preporučeno je da se radi djelotvorne provedbe NRIS-ova utvrde i razviju posebni pokazatelji koji se odnose na Rome. Sudionici su istakli problem koji nastaje zbog toga što se nacionalne kontaktne točke za Rome osjećaju izdvojenima od drugih uprava, a ukazali su i na manjak financijskih kapaciteta koji bi mogao spriječiti djelotvornu provedbu NRIS-ova.

²⁰ Umetnuti bilješku nakon objave.

²¹ Djelotvornost.

²² Isto.

²³ Koordinacija.

²⁴ Djelotvornost.

²⁵ Dodana vrijednost EU-a.

Kad je riječ o **djelotvornosti**, nekolicina sudionika istakla je važnu ulogu koju Komisija ima u davanju prednosti pitanjima Roma, što se konkretno vidjelo donošenjem Okvira EU-a 2011. Drugi sudionici naveli su kako su sredstva EU-a namijenjena uključivanju Roma ponukala države članice na doprinos. Sudionici su upozorili i da je jačanje populizma i ekstremnih desnih političkih stranaka zabrinjavajuće i da bi moglo ugroziti ciljeve u pogledu uključivanja Roma.

Kad je riječ o **dodanoj vrijednosti EU-a**, 97 % ispitanika je na pitanje postavljeno internetskim alatom (SLIDO) odgovorilo da je EU pružio dodanu vrijednost za uključivanje Roma u državama članicama. Sudionici iz NVO-ova dodali su da bez Okvira EU-a nijedna država članica ne bi ostvarila zabilježen napredak. S druge strane, iako određeni alati jesu na raspolaganju, nekolicina sudionika navela je da bi trebala postojati jasna veza između financiranja sredstvima EU-a i pokazatelja NRIS-a i da bi ju trebalo pratiti.

5. Sveukupni rezultati savjetovanja

Iz svih je savjetovanja vidljivo više zajedničkih poruka. Konkretno, ispitanici se općenito slažu o sljedećem:

- okvir EU-a potreban je za pomak na nacionalnoj razini u pitanjima uključivanja Roma u sljedećim područjima politika: obrazovanju, zapošljavanju, zdravstvenoj skrbi i stanovanju
- nije vjerojatno da bi države članice bez okvira, smjernice i potpore EU-a mogle djelotvorno poboljšati položaj Roma.

Konkretnije, više dionika istaklo je pitanja u nastavku.

- poboljšanje pristupa obrazovanju mora i dalje biti neprikosnoven prioritet za sve koji sudjeluju u provedbi NRIS-a
- uključivanje Roma postalo je viši prioritet za EU
- integracija uključivanja Roma u glavne politike treba biti djelotvornija, posebice na nacionalnoj razini
- na nacionalnoj je razini potreban politički angažman u smjeru većeg uključivanja Roma
- nacionalne mjere protiv antiromizma nisu dovoljne
- nacionalna sredstva često nisu dovoljna za provedbu mjera uključivanja Roma.

Rezultati savjetovanja s dionicima općenito pokazuju niz zajedničkih aspekata i područja zabrinutosti. Dionici nisu uvijek bili istog mišljenja, ali to je normalno zbog njihova zaleđa, primjerice ako se o funkcioniranju i utjecaju nacionalnih kontaktnih točaka za Rome razgovaralo s NVO-ovima ili samim nacionalnim kontaktnim točkama ili ako se o uvođenju pitanja Roma u glavne politike na nacionalnoj razini razgovaralo s ministarstvima ili stručnjacima iz NVO-ova. Te razlike vidljive su u analizi, ali ne ugrožavaju iznesene sveukupne rezultate savjetovanja.